

Самойленко Є.А.

*Кафедра державно-правових дисциплін
Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи
Національного банку України»*

**ЕКОНОМІЧНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ
В УМОВАХ ПОДОЛАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИХ КРИЗ:
ТЕОРЕТИЧНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Пізнання держави передбачає вивчення не лише її статички, а й динаміки, того як даний інститут розвивається і виконує своє соціальне призначення. Теорія держави і права для аналізу активної складової держави використовує поняття функції – основних напрямів її діяльності. Характерним для функцій є те, що вони реалізуються у впливі держави на ті чи інші суспільні відносини.

Серед усього спектру функцій, які має держава, економічна функція виходить сьогодні на перший план. Події, що розвиваються протягом кількох останніх місяців 2008 року на фінансових, фондових та інших ринках, тримають в напрузі весь світ. Тому роль і прояв економічної функції у відновленні порушеної макроекономічної стабільності є винятково актуальними.

Для недопущення загострення негативних процесів і поглиблення фінансової кризи, що набула планетарного масштабу, потрібна активна участь держави через використання нею саме економічної функції.

На жаль, сучасний рівень теоретично-правових досліджень у заданому напрямі не відповідає вимогам практики, зокрема в Україні. Основний масив наукових пошуків у цій сфері припадає на час існування Радянського Союзу, а тому уявляються застарілими. Серед вчених, які досліджували економічні функції держави, можна виділити Л. Загайнова [1], В. Погорілка [2], В. Тюленева [3], Д. Цивадзе [4], М. Чорноголовкіна [5], Б. Кучера [6] та інших. Науковим аналізом економічної функції держави в сучасних умовах займалися О. Лоцихін [7, 8],

В. Кравченко [9]. Взаємодію державної економічної політики та законодавства розглядав Г. Знаменський [10].

Комплексні і ґрунтовні пошуки у вивченні економічної функції під кутом зору теорії держави і права фактично відсутні. Окремі фундаментальні дослідження були проведені російськими вченими [11, 12]. Деякі напрацювання з даної проблеми існують в Україні [13, 14, 15, 16].

Метою даного дослідження є спроба на основі з'ясування сутності економічної функції держави окреслити правові форми її реалізації для подолання фінансово-економічних криз.

Причому розвиток теорії в даній сфері ми розглядаємо як підґрунтя для розв'язання важливого практичного завдання – знаходження правових інструментів і шляхів виходу з цієї кризи в Україні.

Підходи до розуміння сутності економічної функції різноманітні. Б. Кучер визначає її основним напрямом діяльності держави по виконанню економічної політики, яка реалізується на території держави і за її межами, на міжнародній арені [6, 5]. М. Черноголовкін розглядає економічну функцію як діяльність держави з організації суспільного виробництва і керівництва економікою. Її зміст, на думку вченого, визначається завданнями, які стоять перед суспільством в економічній сфері [5, 7]. Як вважає В. Сухонос, економічна функція – це сукупність однорідних напрямків діяльності держави у сфері регулювання розвитку економіки країни в оптимальному режимі [17, 179]. О. Лоцихін, всебічно аналізуючи економічну функцію держави, дає їй таку дефініцію: це основний, однорідний, постійний напрям і вид (сторона) діяльності держави в економічній і суміжних з нею сферах, зумовлений об'єктивними потребами розвитку в суспільстві ринкових відносин [8, 33].

Здійснюючи економічну функцію, держава через сукупність правових засобів та інструментів впливає на фінансові, податкові, бюджетні, валютні, цивільні, банківські правовідносини, тобто на динамічну складову ринкової економіки. Тому слід погодитися з думкою, що неконтрольований характер ринкових процесів є руйнівним для суспільства, а відтак, ринкова економіка вимагає свого регулювання [8, 31].

Як зазначає В. Корельський, економічна функція держави має антикризову спрямованість і націлена на створення соціально орієнтованої ринкової економіки, що враховує та узгоджує інтереси виробників та споживачів [18, 149]. Нехтування цією функцією призводить до негативних соціально-економічних наслідків [19, 157].

Виходячи з того положення, що під поняттям «функції держави» розуміють основні напрями її діяльності, виділення економічної функції як однієї з поміж інших є дроблення діяльності держави вцілому, а не її окремих органів. Адже головні напрямки – це соціально значущі сторони діяльності держави, до реалізації яких підключаються всі її органи, а не окрема їх ланка. В протилежному випадку сутність і соціальне призначення держави не одержать свого відображення у функціях та й сама категорія «функція держави» втратить як теоретичний, так і практичний сенс [20, 215].

Економічна діяльність держави має загальний характер. Вона здійснюється в масштабах усієї країни і всіх ланок державного механізму: органами законодавчої, виконавчої і судової влади. На реалізацію даної функції спрямована також діяльність правоохоронних органів, у тому числі прокуратури, які здійснюють охорону національної системи господарювання, прав і законних інтересів підприємств, установ і організацій [8, 31].

Відповідно економічна функція держави реалізується в таких правових формах:

- правотворча діяльність – полягає у прийнятті законів та інших нормативно-правових актів економічного спрямування, їх повній або частковій зміні чи скасуванні;
- правозастосовча діяльність – діяльність державних органів з приводу виконання таких законів та підзаконних нормативно-правових актів;
- правоохоронна діяльність – владна оперативна діяльність з охорони правопорядку, приватних і суспільних інтересів в економічній сфері;
- договірна форма – альтернативний спосіб регулювання відносин між державою та господарюючими суб'єктами.

Таким чином, економічна функція держави – це діяльність держави в економічній та пов'язаних з нею сферах, що реалізується через систему уповноважених органів у певних правових формах, має антикризову спрямованість і зумовлена об'єктивними потребами створення та розвитку стабільної соціально орієнтованої ринкової економіки.

На нашу думку, в умовах виникнення фінансово-економічних криз для недопущення загострення негативних процесів потрібна злагоджена дія усіх гілок державної влади. При цьому економічна функція має бути конструктивно реалізована, використовуючи широкий спектр існуючих форм. Право є найбільш адекватною формою економічних відносин. Останні можуть нормально функціонувати виключно у правовій формі.

Розвиток економіки характеризується циклічністю. Однак, на наше переконання, і в період кризи юридичною основою суспільних відносин виступає гарантування права власності їх учасників. Право має бути іманентною частиною будь-яких економічних відносин в країні.

Дія держави не економіку в умовах кризи відзначається іншою природою. Якщо право впливає на економіку із середини, то держава, повинна забезпечити зовнішні умови функціонування економічної системи.

Держава гарантує додержання прав власності, регулює статус різних суб'єктів ринку, визначає їх взаємні права і обов'язки, а також встановлює коло припустимих видів економічної діяльності. Для приведення економічних відносин у відповідність із вимогами законодавства держава застосовує різні види санкцій, реалізуючи тим самим законне право примусу [7, 30].

Діяльність законодавчої гілки влади в період фінансово-економічної кризи має акцентуватися на проведенні виваженої правової політики в економічній сфері.

Наприклад, необхідно прийняти збалансований державний бюджет з помірним дефіцитом та який би містив антиінфляційні заходи.

Також бажано мобілізувати грошові ресурси для підтримки суб'єктів господарювання, що потерпають від кризи. Центром акумуляції таких ресурсів може бути своєрідний стабілізаційний фонд.

Слід прийняти спеціальний закон, що стосувався б мінімізації впливу фінансових криз на економіку.

Як зазначає Г. Знаменський, в умовах реформування економічної політики законодавству не може бути відведена роль звичайного засобу закріплення форм і методів діяльності в економіці. У даному разі особливо важливо врахувати органічний зв'язок економічної політики і законодавства, що забезпечує її здійснення. У цих питаннях неможливо обійтись без використання здобутків методологічного рівня [10, 40].

Виконавча гілка влади в кризових ситуаціях має оптимально поєднувати існуючі способи правового регулювання: заборону, дозвіл, зобов'язання, рекомендування.

Окреме місце в боротьбі з фінансовими кризами повинен зайняти центральний банк держави.

Його завданням у світлі означених вище процесів є підтримка платоспроможності комерційних банків, високої ліквідності банківської системи. Використання інструменту рефінансування банківських установ у цьому випадку уявляється винятково ефективним.

Центральний банк повинен проводити жорстку кредитну, депозитну та валютну політику. Зокрема, слід встановити обмеження зростання кредитного портфеля банків, заборонити дострокове зняття депозитів, обмежити курсовий коридор між валютами на ринку продажу готівки.

Отже, в умовах подолання фінансово-економічних криз економічна функція держави має реалізовуватися через діяльність законодавчої і виконавчої гілок влади, і активну участь центрального банку. Разом вони повинні забезпечити системний та взаємоузгоджений вплив у характерних для них правових формах на економічну сферу життєдіяльності суспільства з метою відновлення стабільності у функціонуванні ринкової економіки в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Загайнов Л.И. Экономические функции советского государства. – М., 1968.

2. Погорелко В.Ф. Роль местных Советов Украинской ССР в осуществлении хозяйственно-организаторской функции Советского государства: Автореф... к.ю.н. – К., 1969.

3. Тюленев В.Г. Правовые формы осуществления хозяйственно-организаторской функции Советского общенародного государства на современном этапе: Автореф... к.ю.н. – М., 1983.

4. Цивадзе Д.Ю. Развитие экономических функций Советского государства. – М., 1970.

5. Черноголовкин Н.В. Функции Советского государства в период развернутого строительства коммунизма. – М., 1960.

6. Кучер Б.И. Роль международного права в осуществлении экономической функции социалистического государства: Автореф... к.ю.н. – К., 1979.

7. Лоцихін О. Економічна діяльність сучасної держави у контексті проблем реалізації права приватної власності // Право України. – 2006. – № 5. – С. 29-33.

8. Лоцихін О. Економічна функція у системі функцій сучасної держави: деякі питання теорії // Право України. – 2006. – № 8. – С. 29-34.

9. Кравченко В. Економічна функції держави // Право України. – 1993. – № 1. – С. 10-12, 20.

10. Знаменський Г. Економічна політика і законодавство // Право України. – 2008. – № 7. – С. 40-42.

11. Калентьева Т.А. Правовые формы реализации экономической функции Российского государства в условиях перехода к рыночным отношениям: Автореф... к.ю.н. – Самара, 2000.

12. Купцова О.Б. Экономическая функция современного Российского государства: Автореф... к.ю.н. – Нижний Новгород, 2002.

13. Варич О.Г. Теоретико-правове розуміння економічної функції держави // Юридичні читання молодих вчених: Збірник матеріалів всеукраїнської наукової конференції 23-24 квітня 2004 р. – К., 2004. – С. 28-31.

14. Давиденко В.В. Економічна функція сучасної держави // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 19. – К., 2003. – С. 73-79.

15. Давиденко В.В. Економічна функція сучасних держав: порівняльна характеристика та тенденції розвитку // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 30. – К., 2005. – С. 66-73.

16. Шкляр Т.О. Принципи правових форм реалізації економічної функції держави // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 24. – К., 2004. – С. 71-75.

17. Сухонос В. В. Теорія держави і права: Навчальний посібник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2005. – 536 с.

18. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов. Под ред. В.М. Корельского и В.Д. Перевалова. – М.: Издательская группа ИНФРА·М – НОРМА, 1997. – 570 с.

19. Кушнір І. Функціональний аспект державного регулювання економіки // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 8. – С. 157-160.

20. Комаров С.А., Малько А.В. Теория государства и права. Учебно-методическое пособие. Краткий учебник для вузов. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА – ИНФРА·М), 2000. – 448 с.

Самойленко Є.А. Економічна функція держави в умовах подолання фінансово-економічних криз: теоретично–правовий аспект / Є.А. Самойленко // Актуальні проблеми теорії та історії прав людини, права і держави: матеріали Міжнародної конференції молодих науковців, аспірантів і студентів присвяченої пам'яті видатних вчених-юристів П.О. Недбайла, О.В. Сурілова, В. В. Копейчикова (21–22 листопада 2008 р.) / За ред. Ю.М. Оборотова. – Одеса: Фенікс, 2008. – С. 352–356.